

УДК 378:13.81'243

Анжеліка Соломаха, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОГЛИБЛЕННОГО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ, ЗВИЧАЇВ ТА ТРАДИЦІЙ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ В КУРСІ “КРАЇНОЗНАВСТВО НІМЕЧЧИНИ” СТУДЕНТАМИ-МАГІСТРАМИ (СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 7.01010201 – ПОЧАТКОВА ОСВІТА)

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена загальним потребами модернізації системи професійної підготовки вчителів німецької мови та доцільністю приведення лінгвокраїнознавчих знань студентів до сучасних вимог, готовністю застосовувати їх у майбутній педагогічній діяльності для покращення якості викладання німецької мови. Доводиться, що ознайомлення з культурою, звичаями та традиціями німецького народу повинно проводитися у тісному поєднанні з вивченням мови, виходячи з розуміння мови як реалізованої внутрішньої форми вираження культури, як засіб акумуляції знань культури.

Ключові слова: курс “Країнознавство Німеччини”, мова, культура, звичаї та традиції німецького народу.

Лит. 13.

Актуальність та доцільність дослідження. Роль вчителя іноземної мови в початковій школі особливо важлива, тому що він повинен не тільки комунікативної мети навчання, а й опосередковано зацікавити учня культурою іншого народу. Проте наш досвід доводить, що студенти-магістри з напрямком підготовки “Початкова освіта” зі спеціалізацією “Німецька мова”, маючи достатнє уявлення про географічне, суспільно-політичне становище Німеччини, досить поверхово знайомі з німецькою культурою, видатними посталями Німеччини, її звичаями та традиціями. Тому метою нашої розвідки є визначення напрямків поглиблення культурно-історичної компетентності студентів-магістрів зазначеного фаху.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аналізуючи роботи сучасних дослідників розвитку педагогічної іншомовної освіти (Є.І. Пассова, О.Ф. Бондаренко, О.Б. Бігича), ми погоджуємося з їхніми висновками, що культуровідповідна професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови в початковій школі є однією з головних складових системи професійної компетентності педагога [1, 51; 6, 3 – 18].

Постановка мети дослідження. Таким чином актуальність поглибленого вивчення особливостей культури та звичаїв німецького народу у курсі “Країнознавство Німеччини” підтверджується загальним потребами модернізації системи професійної підготовки вчителів німецької мови, доцільністю приведення лінгвокраїнознавчих знань студентів до сучасних вимог та готовністю застосовувати їх у майбутній педагогічній діяльності для покращення якості викладання

німецької мови, формування творчих особистостей, що здатні до самовдосконалення, взаєморозуміння та взаємодії з носіями німецької мови і культури.

Виклад основного матеріалу. Вчитель іноземної мови взагалі, а німецької, зокрема, повинен зрозуміти, що мова – це не лише засіб спілкування, а й “дух народу” [3, 45]. Німецька мова є продуктом тривалого історичного розвитку суспільства. В ній акумулювалися досвід та зберегається культурна пам'ять німців. Сучасні дослідники зазначають, що роль мови як соціального явища можна осмислити і зрозуміти, лише визначивши її роль у самій культурі. Це твердження вимагає чіткого визначення місця культури у житті певного соціуму. Необхідно, щоб майбутні вчителі іноземної мови розуміли мову як культурно зумовлену знакову репрезентацію інтеріоризованої певною етносвідомістю об'єктивної реальності. І це перше, на нашу думку, що потрібно донести до свідомості студентів – майбутніх вчителів німецької мови. Вони повинні усвідомити, що мова це не тільки “...семіотичний код, знакова система для шифрування інформації; ...інструмент комунікації, засіб оформлення та регулювання інформаційних потоків; ...інструмент мислення та пізнання...” [10], вона моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного складу мислення на всіх стратифікаційних рівнях. Взаємодія колективної мовної свідомості – етносвідомості – реального світу та мови як засобу фіксації знань про світ призводить до формування особливого феномену – національно-мовної картини світу, яка, за словами В.І. Постовалової, не є стенограмою знань про світ, “не є дзеркальним відображенням

**ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОГЛИБЛЕННОГО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ, ЗВИЧАЇВ
ТА ТРАДИЦІЙ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ В КУРСІ “КРАЇНОЗНАВСТВО НІМЕЧЧИНИ”
СТУДЕНТАМИ-МАГІСТРАМИ (СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 7.01010201 – ПОЧАТКОВА ОСВІТА)**

світу, не є відкрите вікно у світ, а саме картина, тобто інтерпретація, акт світобачення... вона залежить від призми, через яку здійснюється світобачення...” [8, 55]. Саме тому національну мову розглядають як національну мовну картину світу, як неповторний результат “розумово-емоційної та духовної творчості конкретного етносу, його колективним органом самопізнання власної культури на фоні просторово-часового континуума” [5, 137]. Культура, у свою чергу, є частиною картини світу, “яка віддзеркалює самосвідомість людини, що історично видозмінюється у процесах особистісної або групової рефлексії над ціннісно значущими умовами природного, соціального та духовного буття людини” [11, 18]. Тому вивчення мови у поєднанні з вивченням культури, звичаїв та традицій у курсі “Країнознавство Німеччини” є цілком обґрунтованим та доцільним. Е. Сепір у праці “Мова. Вступ до вивчення мовлення” надзвичайно лаконічно та точно висловився про зв’язок мови і культури: “Культуру можна визначити як те, ЩО певне суспільство робить і думає. Мова є те, ЯК думають” [9, 193]. Мова, таким чином, виступає як реалізована внутрішня форма вираження культури, як засіб акумуляції знань культури. Мова не є формою існування культури, вона є її засобом, її духовним інструментом, який формує свого носія, нав’язує йому бачення світу, закарбованого у мовних формах, визначає спосіб думок та почуттів користувача мови. Вона виступає регулятором і транслятором сприйняття світу власними носіями, прищеплюючи їм певну “мережу координат” [2, 44]. Студенти-магістри повинні зрозуміти, що, вивчаючи мову, людина взагалі, а молодший школяр зокрема, мимоволі засвоює вербалізовану інформацію про світ, побут, спосіб життя, стосунки між людьми, що зумовлює формування її культурної самосвідомості та національно-культурної ідентичності.

Різні культури є контрастними, з якісно відмінними поглядами на те чи інше зовнішнє оточення та досвід його пізнання, а вся внутрішня структура тієї чи іншої культури є відображенням цих якісних розбіжностей у формі певних вихідних настанов, припущень та вірувань відносно світу, знань, цінностей та природи людського “я”, які відіграють роль імпліцитних приписів в соціально-духовному житті суспільства. І дитині за допомогою мови необхідно прищепити повагу та толерантне ставлення до можливих розбіжностей рідної культури, звичаїв та традицій з культурою, звичаями та традиціями німців.

Відоми лінгвіст В.М. Телії зазначає, що культура – “...це особливий тип знань, який

відтворює відомості про рефлексивне самопізнання людини в процесах її життєвих практик” [11, 18]. Інакше кажучи, це своєрідна етнокультурна рефлексія мовця певного соціуму. Говорячи про співвідношення мови і культури, акад. Д.С. Лихачов зазначає: “...Мова нації є сама по собі згорнутим, якщо хочете, алгебраїчним вираженням усієї культури нації” [7, 281].

Отже, мова є важливою частиною національної культури, всебічне знайомство з якою передбачає не лише вивчення матеріальних складників цієї культури, не лише знання її історичної, географічної, економічної та інших детермінантів, але й спробу проникнення в спосіб мислення народу, спробу подивитися на світ очима носія цієї культури. Зробити це неможливо без знання мови певного культурного соціуму. Але це знання передбачає не просто здатність вирішувати цією мовою комунікативні завдання, а глибоке проникнення в сферу означуваного цієї мови, в її семантику, пізнати план змісту цієї мови, а глибинне знайомство з семантикою чужої мови передбачає, в свою чергу, оволодіння мовною картиною світу саме цієї національної мови як системою її бачення світу, саме тому ми вважаємо, що у подальшому, складаючи програму до курсу “Країнознавство Німеччини”, необхідно враховувати та донести до майбутніх вчителів німецької мови значущість знання культури, звичаїв та традицій німецького етносу.

Як приклад, наведемо розкриття концепту *das Fest* у німецькій мовній картині світу. Насамперед, необхідно звернут увагу на те, що в німецькому календарі важливе місце відведено насамперед релігійним святкам, які мають свої національні особливості.

Одним з найважливіших свят у Німеччині є Різдво *Weihnachten – Fest der Freude, des Lichtes und der Familie*, про яке німці говорять: *über Weihnachten kein Fest, über des Adlers kein Nest*. Таке значення Різдва пояснюється тим, що з давніх часів у цей час німці святкували велике свято – *Mittwinterzeit* [13].

Підготовка до Різдва (*es weihnachtet*) розпочинається за чотири тижні до нього, ще у листопаді. Цей час називається *der Advent*, який розпочинається у першу неділю після 26 листопада та триває до самого Різдва. З кожним днем свято, якого чекають діти та дорослі, наближається, а значення та цінність кожної неділі адвенту зростає. Третя неділя перед Різдром називається – *kupferner Sonntag*, передостання неділя – *silberner Sonntag*, остання неділя – *goldener Sonntag* (золота неділя).

У кожній оселі з’являється *der Adventskalender* (починаючи з 1 грудня, відкривається віконце, за яким сховані невеликі солодоші) та *der Adventskranz* (в – вісники Різдва, що

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОГЛИБЛЕННОГО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ, ЗВИЧАЇВ ТА ТРАДИЦІЙ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ В КУРСІ “КРАЇНОЗНАВСТВО НІМЕЧЧИНИ” СТУДЕНТАМИ-МАГІСТРАМИ (СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 7.01010201 – ПОЧАТКОВА ОСВІТА)

наближається, на якому встановлюється 4 свічки та за чотири неділі до Різдва запалюється по свічці, що горить весь тиждень.

У період адвента 6 грудня святкується найулюбленіше свято дітей – *der Nikolaustag*. Культ св. Миколая почав розповсюджуватися в Німеччині з Північної Франції та Фландрії у X – XI ст. Св. Миколай був покровителем судноплавства та торгівлі, а також найважливіших ремесел. Св. Миколай з’являється 5 грудня в образі доброго діда з сивою довгою бородою. В руках тримає різки для неслухняних дітей, а за спиною – велику торбу з подарунками, солодощами для слухняних. Крім того, діти в ніч на 6 грудня ставлять черевики за дверима або шкарпетки на комин, в які св. Миколай кладе подарунки.

Історична особа єпископ Миколай насправді існував. За легендою, він був добрим та допомагав бідним. Добрий Миколай ходив у супроводі кількох злих супутників, яких у різних місцевостях називають по-різному: *Pelznickel*, *Knecht Ruprecht*, *Polterklaus usw.*, які йшли вулицею, били батогами перехожих та роздавали подарунки. *Knecht Ruprecht* теж приносить подарунки, і з часом його образ та образ св. Миколая поєдналися.

Наприкінці листопада розпочинають роботу *Weihnachtmärkte*, які в різних містах мають свої особливості, наприклад, в Рудних горах обов’язково встановлюється різдвяна піраміда *die Weihnachtspyramide*, у Ростоці різдвяний ярмарок відкривається під дзвони, у Хемніці організується хода в історичних костюмах. У Дрездені різдвяний ярмарок має назву *Striezelmarkt*. Вже у 1484 р. пекарі міста дістали дозвіл продавати на ярмарку свої *Striezel* та назвали *Weihnachtsstollen*. Саме *Dresdener Stollen* отримали не тільки загальнонімецьку, а всесвітню слави. Символом та сувеніром різдвяного ярмарку у Дрездені з початку XIX ст. є також *Pflaumentoffel*.

Обов’язковим атрибутом Різдва є різдвяні фігурки – *Weihnachtsholzfiguren*, які вирізують з дерева з давніх-давен. Найулюбленішими та найпопулярнішими фігурками є: *das Räuchermännchen*, *der Leuchterengel* (дарують дівчаткам); *der Leuchterbergmann* (дарують хлопчикам), *der Nussknacker*; фігурка дерев’яного чоловічка, що зображає представників різних професій – *Polizisten*, *Husaren*, *Förster*, *König usw.* Обов’язковим є *Schwibbogen* – виготовлений у Рудних горах дерев’яний різдвяний підсвічник для семи свічок, прикрашений різьбленням. Ці підсвічники встановлюються звичайно у вікнах, вони освітлюють у вечірні години вулиці сіл та міст.

Найголовнішим атрибутом Різдва є *Weihnachtsbaum* (*Christbaum*). Перші ялинки з’явилися у німців лише

наприкінці XVIII ст. До їх появи до Нового року прикрашали будинки та хліви зеленими гілками ялинки, омели (*die Mistel*), бука (*die Buche*), тису (*die Eibe*), ялівця (*der Wacholder*).

До різдвяного столу готували *Weihnachtsspeisen*, головними з яких були *Weihnachtsgans*, *Karpfen*, *Lebkuchen*, *Honigkuchen*, *Pfefferkuchen* = *Lebkuchen*. На півночі Німеччини “святу вечерю” (*heiliges Mahl*) влаштовували до меси. Виборові страв та їх кількості надавалося великого значення. Звичайно їх було 7 або 9. Перевагу мали рибна ікра або оселедці чи короп, горох, боби, мак, яйця, просяна каша. У Гамбурзі та Шлезвіг-Гольштейні основною різдвяною їжею був короп, у сільській місцевості – свинина, а в деяких місцях – свиняча голова.

24 грудня – *Heiliger Abend* – Святвечір. Цього вечора запалюють свічки на ялинці, вдень намагаються закінчити усю хатню роботу, оскільки настає найважливіший час у році – *Zwölften*, коли більшість хатніх робіт заборонена (наприклад, не можна прати білизну). Далі настає *die Heilige Nacht*.

З Різдрвом пов’язано багато старовинних звичаїв, які певним чином відрізняються в різних регіонах. Але спільними є такі, як *Bescherung*. У хроніці 1568 р. написано, що діти отримували подарунків з 5 предметів (*fünferlei*): монетку, солодощі, іграшку, щось з одягу та книгу. На півночі Німеччини і в деяких центральних районах людину, що приносить подарунки на різдво, стали називати *Weihnachtsmann*, зовнішність якого нагадує св. Миколая, хоча в деяких місцях збереглася ще назва *Knecht Ruprecht*. Традиційно співають різдвяні пісні – *Weihnachtslieder*: “*Stille Nacht, heilige Nacht*”, “*O Tannenbaum, o Tannenbaum!*” та ін. Звичай дарувати подарунки на Різдво став основою для утворення таких виразів: *sich freuen wie ein Kind auf Weihnachten*; *lieber nichts zu Weihnachten* – (вираз почав вживатися у 30-ті роки XX ст.).

Наступне свято – це Новий рік. Напередодні Нового року 31-го грудня – *Silvester*, названий на честь римського папи Сильвестра I (314 – 335), святого, день котрого святкують 31 грудня. З цим днем пов’язано багато звичаїв – *Silvesterbräuche*: з 4-ої години 31 грудня і до 8-ої години 1 січня на вулицях багато галасу, який відлякує злих духів та демонів.

З кінця XIX ст. на вулицях Берліна можна бачити та чути вуличних хлопчаків, що викрикують: *Prost Neujahr – Acht Groschen her! Acht Groschen* – поширений новорічний подарунок, який робили постійні клієнти молочниці, булочниці, сажотрусу, нічному сторожу, хлопчику, що розносить газети, пралі. Звідси і звичай – *Acht Groschen zu Silvester!*

Прийнято вітати з Новим роком родичів та знайомих

**ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОГЛИБЛЕННОГО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ, ЗВИЧАЇВ
ТА ТРАДИЦІЙ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ В КУРСІ “КРАЇНОЗНАВСТВО НІМЕЧЧИНИ”
СТУДЕНТАМИ-МАГІСТРАМИ (СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 7.01010201 – ПОЧАТКОВА ОСВІТА)**

новорічними листівками – *Glückwunschkarten zum Jahreswechsel*, на яких звичайно зображені *Schornsteinfeger; das Schwein, das vierblättrige Kleeblatt*.

Традиційною стравою в новорічний вечір є риба – *Silvesterkarpfen*. Якщо кілька риб'ячих лусочок (*Fischschuppen*) покласти в гаманець, то в новому році будуть водитися гроші. До святкового столу в новорічну ніч подаються обов'язково *Pfannkuchen, Punsch і Bowle [bo:le], Sekt*.

Традиційно виконують у новорічну ніч 9-ту симфонію Бетховена та її фінал – вірш Шіллера “*An die Freude*”, покладеного на музику Бетховена. Фінал 9-ої симфонії став загально визнаним гімном людству. З Новим роком вітають такими словами: *Prost Neujahr! Guten Rutch ins Neue Jahr! Ein gesundes und erfolgreiches Neujahr! Herzlichen Glückwunsch zum Jahrwechsel! Die besten Wünsche zum Neuen Jahr!*

Різдвяний цикл народних свят та звичаїв завершує велике свято трьох королів – *Heiligedreikönigstag, Dreikönigsfest*, що святкують 6 січня. (*Heilige*)*Drei Könige Caspar, Melchior, Balthasar* – три волхви, адже раніше Новий рік святкували в День трьох королів (6 січня), у старих календарях він називався *das Gross-Neujahr*. У цей день прийнято одягати новий одяг, стелити свіжу постіль, не можна було сперечатися. Увечері хлопчики – *Sternsinger* – одягнуті у білі балахони з коронами на голові, ходять від будинку до будинку та співають: “*Es führt drei Könige Gottes Hand durch einen Stern aus Morgenland*”. Проте ніч напередодні Дня трьох королів була разом з тим і найнебезпечнішою з 12 ночей після Різдва: натовп мерців, король Ірод, і особливо Перхта та Холле носяться вночі над землею. Тому у Баварії цей день називають “День Перхти”. У цю ніч дітей клали під ліжку, щоб їх не побачила Перхта – крадівниця маленьких дітей. Існує звичай: в День трьох королів господар дому пише над дверима початкові літери трьох королів С+М+В та вказує рік. Це повинно захищати його будинок та сім'ю.

У цей день востаннє запалюють вогники на ялинці.

На нашу думку, майбутні вчителі німецької мови повинні знати всі особливості та використовувати у своїй роботі, наприклад, у класі вішати *der Adventskalender* та ставити *Adventskranz*, як позакласний захід влаштовувати свято св. Миколая та Різдвяні вечорниці за традиціями німецького народу, таким чином залучаючи молодших школярів до пізнання культури та звичаїв Німеччини, прищеплюючи повагу та толерантне ставлення до іншої культури.

Таким же чином чином необхідно розкривати зміст усіх інших важливих для німецького етносу свят.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, цілком обґрунтовано стверджуємо, що у курсі “Країнознавство Німеччини” для студентів-магістрів за спеціальністю “Початкова освіта” зі спеціалізацією “Німецька мова”, необхідно більшу кількість аудиторних годин присвятити вивченню особливостей культури, зануренню у німецькі традиції та звичаї. Адже мова виступає дзеркалом культури певного етносу, відбиваючи не лише той фрагмент навколишнього середовища, який безпосередньо сприймається етносом, але й спосіб життя, світосприйняття та світовідчуття, національний характер, темперамент, систему цінностей, – тобто менталітет народу, його самосвідомість в цілому. “ови – це ієрогліфи, в які людина вміщує світ та своє уявлення” [4, 349].

1. Бондаренко О.Ф., Бігич О.Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя іноземної мови для початкової школи. // *Іноземні мови*. – 2002. – № 4. – С. 4 – 51. – С. 51.

2. Гачев Г.Д. Национальные образы мира: Общие вопросы. – М.: Сов. писатель, 1988. – 445 с.

3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. – М.: АО ИГ “Прогресс”, 2000. – 400 с.

4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.

5. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.

6. Пассов Е.И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реалии. // *Іноземні мови*. – 2002. – № 4. – С. 3 – 18.

7. Лихачов Д.С. Концептосфера русского языка // *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология*. – М.: Academia, 1997. – С. 280 – 287.

8. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека // *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. – М.: Наука, 1988. – С. 8 – 69.

9. Сепир Е. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Прогресс-Универс, 1993. – 350 с.

10. Степанов Ю.С. Изменчивый “образ языка” в науке XX века // *Язык и наука конца XX века*. – М.: РАН. Ин-т языкознания, 1995. – С. 7 – 34.

11. Телия В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры // *Фразеология в контексте культуры; В.Н. Телия (отв. ред.)* – М.: “Языки русской культуры”, 1999. – С. 13 – 24.

12. Толстой Н.И. Язык и культура // *Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. 2-е изд., исп.* – М.: “Индрик”, 1995. – С. 15 – 26.

13. Филичева Н.И. *Немецкий литературный язык*. – М.: Высшая школа, 1992. – 175 с.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011